

Hälsobegreppet i ett annorlunda perspektiv

Uffe Juul Jensen, Peter Fuur Andersen. **Sundhedsbegreber, filosofi og praksis.** 208 sidor. Århus: Forlaget Philosophia, 1994. Pris 184 dkr. ISBN 87-88-66338-8.

Recensent: professor Charli Eriksson, Folkhälsoinstitutet, Stockholm.

Inom ramen för den danska statens humanistiska forskningsråd startade 1990 ett forskningsprogram om »Sundhed, menneske og kultur». Den här boken är ett intressant resultat av denna tvärvetenskapliga forskning. Forskningen som redovisas har bedrivits genom en fruktbar dialog mellan hälsoforskare, med nära anknytning till praktiken, och filosofer och andra humanister, som med sina olika forskningsbidrag deltar i det filosofiska och vetenskapsteoretiska äventyr som utforskandet av hälsobegreppets teori och praktik innebär.

Antologin innehåller sex olika kapitel, som stimulerar tänkandet kring ett begrepp som både har roat och oroat mig under alla mina år som folkhälsoforskare. Filosofen och vetenskapsteoretikern Uffe Juul Jensen konstaterar inledningsvis att vår tids hälsobegrepp snarare präglas av mångfald än av enhet. Detta kommer bli till uttryck i en kamp om äganderätten till hälsobegreppet: tillhör det den medicinska professionen eller råder alla över det i kraft av att leva ett liv med förtretligheter med hälsan och i ständig kamp mot dessa?

Fundamentalism och relativism

Juul Jensen skiljer mellan essentialisten och nominalisten. Den förra ser begrepp som representanter för något bestämt, något verkligt och oföränderligt. Idealet är då att förankra och utveckla praxis genom begrepp som fångar fenomenens essens; ett förhållningssätt som i sig är kunskapsteoretisk fundamentalism med risk för etnocentrism. Nominalisten ser däremot begrepp som ord som används på bestämda sätt, i överensstämmelse mellan teori och praktik.

Denna kunskapsteoretiska spänning mellan fundamentalism och relativism är inled-

ningskapitlets kärna. Juul Jensen använder den danska kulturhistorikern Troels-Lunds arbete »Sundhedsbegreber i Norden i det 16. Århundrede» som utgångspunkt. Troels-Lunds arv till eftervärlden framhåller att hälsa inte kan uppfattas som en avgränsad och isolerad egenskap och att den aldrig kan belysas endast utifrån, utan den personliga upplevelsen är oundgänglig. Troels-Lund menar också att hälsa inte kan tänkas utan att samtidigt aktualisera begreppet liv.

Hälsa har också samband med livssyn, menar Juul Jensen. Utvecklingen av hälso-praxis har som primärt mål att stödja och främja människors möjlighet att bemästra sin situation. Men detta har sina begränsningar. Den ömsesidiga omsorgen behövs, och på samhällsplanet har hälsa samband med rättvisa. Fokuseringen i denna bok på autonomi och folklig förståelse bortom experttänkandet är en reaktion på hela detta århundrades expertkultur.

Det öppna hälsobegreppet

Filosofen Steen Wachterhausen argumenterar för ett öppet hälsobegrepp baserat på subjektets situationsbundna handlingskapacitet eller mer detaljerat som förhållandet mellan subjektets mål (värderingar), livsbetingelser och dess kroppsbundna (psykiska och fysiska) handlingsfärdigheter.

Han tar avstånd från såväl hälsorelativism som hälsofundamentalism och landar i en preliminär bestämning av hälsa som förmåga att infria mål under givna livsbetingelser.

Teoretisk och empirisk analys

Folklivsforskaren Lene Otto analyserar kampen om hälsobegreppet teoretiskt och empiriskt. Den moderna medicinen är inriktad på orsakstänkande och »det stora förebyggande projektet» fokuserar på friskhet och hälsa som medel. Mot detta ställer Otto »det goda livet»-projektet med målet lycka, hälsa som mål och ett holistiskt tänkande. Hon menar dock att dessa båda projekt hör samman och att den multifaktoriella sjukdomsmodellen är

ett led i att hälsa övergår i livskvalitet.

Kampen om hälsobegreppet beskrivs som en konflikt mellan »tekniker» och »romantiker». Kan det vara medicinens uppgift att göra människor lyckliga? Den moderna hälsodyrkaren finns inte menar Otto. Hälsan har inte den universella betydelse i människors liv som hälsoarbetare ofta tror.

Hälsopsykologi

Psykologen Peter Elsass ser hälsofrämjande som ett hälso-psykologiskt perspektiv på samarbete mellan lekmän och professionella. Hälsopsykologi är ett barn av den ökande krisen i behandlingssystemet.

Ålderdom och hälsa

Pia Fromholt och Karen Munk tar upp åldrande, normalitet och hälsa. De beskriver ett paradigmskifte från att se ålderdomen medicinskt som sjukdom eller kulturell artefakt och psykologiskt som defekt, regression eller social katastrof till att merparten av dagens gamla är i stort sett friska, psykiskt välfungerande och socialt välintegrerade. Den psykologiska utvecklingspotentialen i dagens ålderdom är ett utmanande motsatsförhållande till det biologiska åldrandet.

Psykisk hälsa

Psykologiska hälsobegrepp diskuteras också av Hysse Forchhammer och Morten Nissen. Deras utgångspunkt är dock annorlunda. De utgår från den kritiska psykologins perspektiv—det subjektvetenskapliga paradigmet. Psykisk hälsa handlar då om människors konkreta handlingsmöjligheter och deras bestämningsfaktorer. De kritiserar fokuseringen i dagens diskussion av hälsobegrepp på individbundna möjligheter till hälsa.

Ole Dreier belyser hälsobegreppet inom psykosocial praxis. Han kritiserar hälso-psykologins snävhets och medicinska orientering. Hälsa är en praxis som bör bestämmas praktiskt, relationellt, historiskt och utvecklingsinriktat. Den humanistiska hälsoforskningen är inte bara lekmäns hälsouppfattning, begrepp och praxis. Den berör många parter, och den bör utveckla en begreppsapparat som avbildar de inre sammanhangen.

Stimulerar tänkandet

Denna danska bok om hälsobegreppet är en spännande läsning som ger mycket stoff att fundera vidare över. De olika bidragen i boken visar på motsättningar som kanske alltid kommer att finnas runt fenomenet hälsa, om vi nu vågar se det som något annat än avsaknad av sjukdom och död. Boken har få referenser till den svenska och övriga nordiska humanistiska hälsoforskningen. Den har ett annorlunda perspektiv och verkar ha mer kontinental än amerikansk rötter.

Boken rekommenderas varmt till dem som funderar över det ofullgångna i hälsobegreppet. Den är krävande men ger den nyfikne mycket. Särskilt fascinerande för mig var redogörelsen för Troels-Lunds pionjärbete om hälsobegrepp som kom redan 1911. Det blir intressant att ta del av mer från detta danska forskarnätverk med filosofiska institutet vid Århus universitet som knutpunkt. •

Antologi om hälsobegreppet

Kristian Klockars, Bernt Österman, red. **Begrepp om hälsa. Filosofiska och etiska perspektiv på livskvalitet, hälsa och vård.** 288 sidor. Stockholm: Liber Utbildning, 1995. Pris ca 250 kr. ISBN 91-634-1405-8.

Recensent: professor Charli Eriksson, Folkhälsoinstitutet, Stockholm.

I en innehållsrik antologi har 16 författare bidragit med olika perspektiv på hälsobegreppet. Boken är en vänbok till Ingmar Pörn, filosofiprofessor vid Helsingfors universitet, på dennes 60-årsdag i augusti 1995.

I motsats till festböcker i allmänhet, som ofta visar upp en mängd olika, ofta mycket disparata artiklar, är detta en samlad bok om hälsa, där många bidrag tar sin utgångspunkt i Pörns holistiska handlingscentrerade hälsobegrepp: »En individ har god hälsa om och endast om han har den repertoar som hans generaliserade anpassning kräver. Han har mindre god, dålig eller extremt dålig hälsa allteftersom hans repertoar i tilltagande grad avviker från den som hans anpassning kräver.» Några bidrag är omtryckningar, andra